

Kardinál Jozef Tomko

**Prejav na zasadaní
Slovenskej národnej rady
25.4.1991**

S pohnutím a veľkou úctou stojím tu dnes pred vami ako vrcholnými predstaviteľmi slovenského národa ako aj iných národností, ktoré žijú na území Slovenska. Ďakujem za pozvanie na túto návštevu, ktoré mi poslal predseda Slovenskej národnej rady ako aj predseda vlády Slovenskej republiky.

Prichádzam k vám, ba vraciam sa s podobnými pocitmi, s akými som práve pred rokom, 22. apríla, sprevádzal Jána Pavla II. na jeho historickej návšteve, keď z vrtuľníka požehnával baziliku Sedembolestnej patrónky Slovenska v Šaštíne, obdivoval Devín a bratislavský hrad a keď potom vo Vajnoroch významne pobozkal slovenskú zem a zanechal nám odkaz, ktorý by nemal padnúť do zabudnutia.

Po 45 rokoch pobytu v cudzine, po dlhoročnom pôsobení v srdci kresťanstva, po desiatkach ciest do rôznych svetadielov – skoro každý rok navštívim priemerne tri kontinenty – som sa stal tak trochu "svetobežcom", mojím domovom sa stal svet. Napriek tomu mi ostávajú živé v srdci pojmy a skutočnosti ako rodný dom a hniezdo, materinská reč, otcovská brázda a neraz mi zaznie v duši báseň Andreja Žarnova "Ó, zem ty krásna, sladká matí moja!" A tak i dnes prichádzam k vám, ako svoj k svojim, ako Slovák, s dojatím, s úctou i bratskou otvorenosťou.

Krátko po menovaní za kardinála a za hlavu katolíckych misií na svete, mal som sa predstaviť na zhromaždení riaditeľov misijných diel z celého, ale najmä tretieho sveta. Povedal som im jednoducho, že pochádzam z malého slovenského národa, ktorý málokto pozná a ktorý nikdy nemal kolonizačné a imperialistické sklony panovať nad inými, ale sa musel skôr boriť o národnú, kultúrnu, ba aj fyzickú existenciu a

sebazáchovu a zachoval si ju vďaka geniálnemu zaštepneniu kresťanstva do vlastnej kultúry, vďaka teda cyrilometodskej inkulturácii, ktorá je i dnes predôležitou misionárskou metódou evanjelizácie. Rôzne životné skúsenosti ma takto prinútili, aby som si ešte viac prehíbil svoje národné povedomie a neraz sa zamyslel nad stavom slovenského národa, nad jeho zemepisným, kultúrnym, charakterovým, jazykovým položením, a teda aj nad jeho poslaním a nad zmyslom našich dejín v terajšom svete a v Európe.

Dnes by som sa chcel podeliť aspoň o niektoré pozorovania a uzávery s vami, ako predstaviteľmi nášho národa a všetkých obyvateľov Slovenska a vyvodiť z nich niekoľko dôsledkov. Bezpochyby takáto náročná téma by si vyžadovala štúdiu, debaty a kongresy, ale koleso dejín sa neúprosne točí a núti všetkých Slovákov, najmä tých, čo sú zodpovední za osudy národa, aby si občas uvedomili historické, zemepisné, politické a kultúrne súvislosti, v ktorých národ žije a kráča smerom do budúcnosti.

Láska k národu a služba spoločnému dobru.

Zdôrazňovať dnes na Slovensku národ sa môže zdať lacným "hejslováčením". V cudzine sa však človek musí prejaviť a vysvetliť, kto je. A tu často narazí na ťažkosti. Mnohé národy si vytvorili svoj samostatný štát a pod názvom "národ" (nation /angl./, nation /fr./, nazione /tal./, - atď.) rozumejú "štát". V niektorých afrických krajinách nejestvuje "národ" ako etnická skupina, lebo jestvujú iba kmene, ktoré spolu vytvárajú "štát" a niekedy sú to iba maličké skupiny, čo sa ešte nezliali v "národ". Francúzske a anglické encyklopédie, cieľavedome manipulované a spracované v minulosti pre politické ciele, zväčša nepoznali heslo Slovákov ako národ. Inde zas hlásiť sa za Slováka sa považuje za prehnaný nacionalizmus (alebo separatizmus). Je teda veľmi rozšíreným javom, že vzdelaní

ľudia, ale najmä novinári nepoznajú meno Slováka a ak ho poznajú, tak nepovažujú Slovákov za osobitný samostatný národ.

Našťastie, Ján Pavol II., ako dobrý Poliak, má aj v otázke národovectva jasno a rozlišuje medzi prehnaným nacionalizmom a láskou k vlastnému národu – čiže pravým národovectvom, ako to vyjadril v dôležitom prejave v UNESCO r. 1980, keď povedal: "Právo národa na zaistenie svojej kultúry a svojej budúcnosti nie je ozvenou nijakého nacionalizmu, lež ide iba o trvalý ľudský zážitok a o ľudské výhľady rozvoja človeka". Mnohé jeho prejavy toho roku sú na obranu práva každého i malého národa, nech je to izraelský alebo palestínsky, alebo iný.

Osobne považujem národné cítenie za jeden z ušľachtilých citov ľudskej osoby a národnú príslušnosť a svojskosť za Boží dar. Verím, že každý človek sa z Božej prozreteľnosti narodí v istej rodine a v národe, ktoré si osobne nevyberá, ale sú mu dané. V tomto zmysle chápem básnické slová Solženicyna, že "všetky národy sú rozličné tváre Boha", to jest: sú Božími darmi. Ako spoločenstvo ľudí má však každý národ svoje pozitívne hodnoty i svoje negatívne vlastnosti. Držať sa národnej svojskosti bez preháňania a v úcte iným národom, prehľbovať a zvelaďovať duchovné hodnoty a zošľachťovať vlastný národ, môže iba pomôcť k dobrým vzťahom k iným národom a k budovaniu všeludskej rodiny.

Z tohto hľadiska považujem vašu prácu za službu národu a celému spoločenstvu Slovenska, ktoré vás zvolilo, aby ste sa starali o jeho spoločné dobro. Staráť sa a slúžiť. Služba je dokonca doslovný preklad latinského slova "minister". Vás všetkých zvolil ľud, aby ste slúžili spoločnému dobru a obohacovali národ ozajstnými hodnotami. Spoločné dobro všetkých obyvateľov Slovenska na poli hospodárskom, sociálnom, kultúrnom, politickom; dobro, ktoré zahrňuje vytvorenie podmienok a atmosféry slobody aj pre náboženský a

mravný rast všetkých, je pre vás najvyššou smernicou a vodítkom konania. Ako to hovorí naša hymnická pieseň:

"Kto za pravdu horí v svätej obeti, kto za ľudstva práva život posväti..."

Mravná obroda a korene národa.

Svet, ale najmä stredná a východná Európa, žije v *prelomovom období*. Padajú ideológie, múry, systémy, bloky, vytvárajú sa nové situácie, kladú sa základy novej budúcnosti.

Každý prelom je ako pôrod: prináša so sebou bolesti, ale aj radosť a nádej nového života. Prelom môže priniesť so sebou určitú krízu, ktorá sa má však stať krízou rastu k stále väčšej vyspelosti, zrelosti a zodpovednosti. Rast značí súvislosť, kontinuitu vo všetkom, čo je zdravé, hodnotné a očistu od všetkého škodlivého a negatívneho. Národ je tiež živý organizmus, ktorý podlieha týmto životným zákonom. Prelomové obdobie ho má priviesť k novej zrelosti, očistiť, obnoviť, omladiť, vzpružiť, zjednotiť.

Už vyše roka sa na Slovensku celkom právom hovorí o *mravnej obrode* národa i všetkých obyvateľov. Ak táto obroda nemá ostať okridleným no nakoniec prázdny slovom, ktoré sa po čase ošúcha a nechá zapadnúť prachom zabudnutia, tak všetky zložky národa a najmä zodpovední činitelia musia priložiť ruku k dielu, poznajúc a rešpektujúc zákonitosť takej obnovy v životnom organizme, akým je národ.

Národ je ako ľudská osoba alebo ako strom: nežije bez koreňov a nežije bez budúcnosti. Vie prežiť krízu rastu iba z pravých hodnôt minulosti, ktoré ho preporodia v nové časy. Návrat k najhlbším koreňom národného bytia sa tak stáva obrodnou silou pre nové obdobie v povedomí vlastnej totožnosti. Iba tak pohľad do vlastnej minulosti sa nestane nostalgiou, ale

preporodzujúcou energiou a odvahou do budúcnosti. Iba tak si môže národ uvedomiť zmysel svojho jestvovania v histórii.

Korene nášho národa tkvejú v cyrilometodskom dedičstve. Slováci sú priamymi dedičmi duchovného bohatstva, ktoré nám priniesli veľkí misionári sv. Cyril a Metod.

Ešte roku 1983 režim nasadil všetko, aby z ich diela, ktoré dnes obdivuje celý svet ako vzor inkulturácie, spravil čisto politickú, tzv. "byzantskú" misiu. A predsa Rastislavovi posli si žiadali od Michala III "biskupa a učiteľa, ktorý by hlásal ľudu vieru v zrozumiteľnom jazyku"; preklad Biblie a liturgických kníh a výchova kňazov, sú náboženské diela. Isteže, vplyv týchto veľkých apoštolov, evanjelia sa prejavil aj na občianskom a kultúrnom poli, ale podstata ich misie je náboženská, kresťanská. A tak naši historici by mali zrevidovať pokrivené tvrdenia, na základe objektívnych prameňov. Tie nám hovoria, že sme sa objavili na javisku kultúrnych dejín práve krstom.

Prvé kultúrne slovo našich predkov bolo Božie slovo v preklade solúnskych bratov, ba dokonca prvé slovo evanjelia sv. Jána, ktoré s nami rozoberal tu na bratislavskej teologickej fakulte prof. Ján Stanislav: "izprva bie Slovo a Slovo bie u Boga i Bog bie Slovo".

Význam týchto faktov nie je dostatočne docenený v našej súčasnej históriografii. Mexičan bude hľadať začiatky svojej kultúry, ktoré nie sú kresťanské, v spisoch Aztékov a iných kmeňov; u Slovákov je spojivo kultúry kresťanskej viery hmatateľné v celej histórii už od samého začiatku. Vytrhnúť Krista a kresťanstvo z dejín Slovákov by znamenalo negovať a falšovať slovenské dejiny.

Kresťanská viera naozaj sprevádzala Slovákov cez celé dejiny. Kým väčšie národy zmizli z mapy sveta, viera a mravnosť zachránili malý slovenský národ pred zánikom a

vymretím za rôznych vpádov, pohrôm, vojen, hladu a útlaku. Ako tvrdí Janšák, malo Slovensko pri sčítaní ľudu r. 1720 len 730.000 obyvateľov; ako by mohol tento počet vzrastať, keby si národ nebol zachoval vysokú mravnú úroveň a rodinnú morálku? Nejdem sa rozširovať o prítomnosti cyrilometodskej myšlienky v náboženských dejinách slovenského národa. Na túto tradíciu naväzujú Spišské zlomky staroslovienskeho evanjeliára z 13. storočia, rukopisy misálov a breviár bratislavskej kapituly zo 14. storočia, a potom nepretržitý rad literárnych a historických diel až po naše časy, a to tak u reformovaných cirkví, ktoré prijali cyrilometodskú tradíciu ako vzácnu súčasť slovenských dejín, ako aj u ^{katolíkov} západného a východného obradu. Jedno však treba vyzdvihnúť ako príznačné pre slovenský národ: cyrilometodská myšlienka sa vynára v dobách najvyššieho útlaku ako mravná i národná energia, nie ako "zradné vody spodné", ale ako obrodný prameň živej vody. Od 16. storočia a od zavedenia tlačiarň je to nepretržitá procesia autorov, ktorí ju pestujú: Cantus catholici, Sinapius Horčička, Ján Baltazár Magin, Samuel Timon, Adam František Kollár, Juraj Papánek, Juraj Palkovič, Juraj Fándly, kardinál Alexander Rudnay, Anton Bernolák, Ján Hollý, Andrej Radlinský, Ján Palárik, dvaja biskupi: katolík Štefan Moyzes a evanjelický superintendent Karol Kuzmány, František Sasínek, Škultéty, Kmeť; až po naše storočie s menami ako Hodál, Stanislav, Miškovič, E. Paulíny, Silan, Hlbina, Haranta, Dilong, Beniak, Žarnov, aby som menoval iba niektorých mŕtvych.

Z kresťanských, ba priam cyrilometodských prameňov sa zrodilo pamätné "Memorandum slovenského národa" r. 1861, z nich vznikla Matica slovenská i Spolok sv. Vojtecha. Odbaviť všetko toto bohatstvo posmešným názvom "klerikalizmus" alebo ešte horšie, by nebolo ani objektívnym ani serióznym zhodnotením slovenských dejín a síl, ktoré utvárajú našu svojskosť a totožnosť. Bulhari, ktorým priniesli vieru a písomníctvo slovienski žiaci sv. Cyrila a Metoda, si zachovali

pamiatku solúnskych bratov ako národný sviatok aj za ateistického režimu, o koľko viac si musíme uctiť ich pamiatku a zachovať ich dedičstvo my, Slováci, bez rozdielu náboženstva.

A tak mravná obroda národa musí čerpať z kresťanských koreňov a prameňov; konečne, akú inú morálku chceme vynájsť? Nech sa však nikto nebojí, že tu ide o nejaký "konfesionalizmus". Čo je kresťanské, je zároveň hlboko ľudské. Alebo slovami Druhého vatikánskeho koncilu: "Kristus v plnej miere odhaľuje človeka človeku a dáva mu najavo vznešenosť jeho povolania" (GS 22).

Návrat k vlastným koreňom značí pre Slovenský národ ozajstný a pravý humanizmus, úctu k človekovi a k jeho najhlbším hodnotám. Mravná obnova začína práve tým, že si uvedomíme dôležitosť týchto hodnôt a dáme im prednosť v súkromnom i verejnom živote. Vy ste povolani k tejto múdrosti a prezieravosti; vy máte kľúče k šťastnej budúcnosti národa!

Obnova v čom a k čomu?

Mravná obnova značí však veľa konkrétnych vecí. Dovolil by som si spomenúť, drahí rodáci, niekoľko aspektov, ktoré osobne považujem za dôležité v tejto historickej chvíli:

1) Ponajprv treba nám obnoviť základné črty našej slovenskej povahy, poškodené systémom vzájomnej nedôvery a udávania. Slovákov si v cudzine oceňujú pre ich *srdečný ľudský vzťah*. "Ak zavoláš Slováka, nech človek sa ti ^{ozve!} povedal by aj dnes Ján Kollár. Nech sa už naozaj vráti na Slovensko sloboda ducha a svornosti, ktorú túžobne čakal Valentín Beniak: "Až sa zas budú básne čítať, a v ľudoch ľudí spoznáš zas", alebo básnik Marián Žiar, keď hovorí o dobe, "keď brat bude bratom a láska láskou".

Túto ľudskosť a dobrosrdečný vzťah si musíme obnoviť ponajprv medzi sebou v úzkom kruhu, v dedine, meste, na pracovisku, v parlamente, a potom ho rozšíriť ďalej, lebo ako hovorí Vladimír Mináč v "Dúchaní do pahrieb", "stať sa Slovákom, úplným Slovákom, znamená stať sa bratom všetkých ľudí; taký je aj vznešený odkaz našich dejín".

Priznám sa vám, že táto črta slovenskej povahy je vzácnym darom, ktorý aj mne otvára cestu najmä v Afrike, Latinskej Amerike, ale aj inde. To však značí prekonať prislovečnú slovenskú závisť najmä voči vlastným krajanom.

Táto ľudská spolupatričnosť by sa mala prejavovať aj na národnom poli ako snaha po *jednote a solidárnosti*. V Amerike som počul poznámku, že kde sú dvaja Slováci, tam sú hneď tri strany. Vieme byť niekedy mimoriadne úslužní k cudziemu a mimoriadne tvrdí k vlastným. Nech nás večne nezaťažuje dedičstvo Svätoplukových synov: nesvornosť. Je nás málo, sme neznámi vo svete, ak sa ešte nebudeme vedieť zjednotiť v zásadných veciach, nikdy nič nedosiahneme, ba utrpíme iba škody ako národ. K upevneniu jednoty je potrebná sjlná snaha o spoločné dobro a spoločné hodnoty, silné povedomie národného bytia a ochota obetovať drobné, dielčie záujmy pre vyššie hodnoty. Nie nadiktovaná jednota a uniformita, ale povedomé zjednotenie sa mnohorakých síl za vyšším cieľom. Ako nás to učí veľký Augustín: "in necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas", čo by sa dalo aplikovať takto: v základných otázkach jednota, v podradných sloboda, vo všetkých láska!

2) *Náboženské presvedčenie* je dôležitou zložkou človeka, jedinca, rodiny i národa. Slovenskí biskupi vyslovili nedávno pozorovanie, že "ešte stále vládne strach verejne priznať svoju náboženskú príslušnosť". Celé desaťročia presvedčovali vládcovia národ všetkými prostriedkami o škodlivosti a zaostalosti náboženstva, o nezlučiteľnosti viery a vedy a o psychologickej

rozpoltenosti, ktorú vraj viera spôsobuje. Vzbudzoval sa dojem, že pokrok vedie nutne k ateizmu, ktorý vraj triumfuje vo svete. Môžem vám povedať zo skúsenosti, že náboženstvo je jednou z najhlbších a najtrvalejších zložiek života ľudstva. Rozširuje sa nie tak ateizmus, ako určitý druh agnosticizmu a sekularizácie, spojenej s presvedčením, že náboženstvo patrí do čisto súkromnej sféry a nemá nič spoločného s verejným, spoločenským životom. Takého názory privádzajú však na západe k úpadku civilizácie a k zúfalemu hľadaniu opory a istoty života, ba dokonca k mágii a paranáboženským formám.

Musíme sa preto čím skôr zbaviť odmietania a či ľahostajnosti voči kresťanstvu. Ako hovoria slovenskí biskupi vo svojom príhovore z 13. marca, "vyrástli sme z cyrilometodského dedičstva; v ňom tkvejú korene nášho národa... Je našou povinnosťou pokračovať v našich kresťanských tradíciách, chrániť si vieru i na verejnosti." Ja by som to vyjadril ešte ináč: každý múdry vládca vie, akú predôležitú úlohu má náboženstvo pre spoločnosť, pre verejnosť! K spoločnému dobru patrí preto aj dať výraz a priestor náboženstvu vo verejnom živote a v spoločenskom zriadení.

A tak vyučovanie náboženstva v škole, isteže na základe slobodného prihlasovania, je základnou požiadavkou nielen pravej náboženskej slobody ale aj ozajstnej mravnej obnovy. Vyučovanie náboženstva totiž nevedie len k znovuobjaveniu kresťanských koreňov Európy a k zisťovaniu toho, čo kresťanstvo pre náš kontinent v minulosti znamenalo, "ale musí poukazovať aj na trvalú schopnosť kresťanskej viery prinášať nové plody neocentelnej hodnoty v duchovnom a mravnom, filozofickom a umeleckom, právnom i politickom vývoji dnešných európskych spoločností", ako zdôraznil Ján Pavol II. v nedávnom prejave účastníkom európskeho sympózia o vyučovaní náboženstva vo verejných školách.

Preto Svätý Otec v tom istom prejave vyslovil "všetkým, ktorí sú zodpovední za spoločenský život, najmä politickým predstaviteľom jednotlivých štátov, presvedčenie Cirkvi, že vyučovanie náboženstva nie je iba súkromnou záležitosťou, ale službou pre spoločné dobro. V Európe, ktorá uznáva práva človeka a občana, uskutočnenie takéhoto vyučovania zaisťuje základné práva svedomia, ktoré by akákoľvek emarginácia alebo znehodnotenie hlboko ranili. Preto je aj potrebné, aby právne normy a smernice boli tak jasne vyjadrené, že by zaistili v prítomnosti žiakov, v rozvrhoch a v školskej organizácii podmienky pre účinný a dôstojný priebeh vyučovania náboženstva vo verejnej škole, podľa princípov takého istého postavenia kultúrneho a výchovného, aké majú ostatné predmety."

Predvídať v regulačných plánoch miesto pre stavby kostolov a náboženských zariadení, spolu so školami, nemocnicami, kultúrnymi zariadeniami, je dnes pravidlom pre pokročilé a dobre organizované mestské správy. Používanie rozhlasu a televízie nemôže byť monópolom moci alebo záujmových skupín, lebo sú to jedny z hlavných prostriedkov vplyvu na verejnú mravnosť, ktorá sa má obrodíť. Tak isto sa zahraničie diví, že sa ešte stále objavujú náznaky podzemného boja a diskriminačných pokusov proti náboženstvu. Ako potom hovoriť o mravnej obrode a o kresťanských koreňoch nášho národa?

3. *Mravná obroda* zahrňuje všetko, čo je dobré, krásne a zdravé v našom ľude a národe. Netreba sa jej báť, ako nejakého spiatočníckeho mravokárstva. Zahrňuje ona konkrétne napr. statočnosť a spravodlivosť vo verejnom živote, vo verejnej správe, na pracovisku; zahrňuje tiež váhu s dvoma miskami, na ktorých sú práva a povinnosti a nestranná miera, rovnaká pre všetkých. Mravná obroda má značiť zákonnú ochranu všetkých ľudských dobier a hodnôt, najmä tej

základnej, ľudského života od samého počatia až po dôstojnú smrť. Mravná obroda nemôže obísť rodinu, ktorá je základnou bunkou ľudskej spoločnosti, národného i náboženského spoločenstva. Tu má štátna správa a zákonodarcí nesmiernu zodpovednosť priam za fyzickú existenciu národa. Na začiatku tohto storočia sa Francúzi zachránili pred rýchlym úpadkom múdrou rodinnou politikou; dnes skoro všetky západoeurópske národy začínajú proces vymierania s úpadkom rodiny. Na jednoduché zachovanie národa, čiže na reprodukciu potrebuje každá manželská dvojica mať aspoň 2,1 detí. Ako sa potom dívať na rekordné druhé miesto na svete v potratoch, ktoré má republika hneď po Sovietskom zväze (a nás nie je 250 miliónov)! A čo povedať o 116 zákonne povolených potratoch na 100 narodených detí v Bratislave? Tu už ide naozaj o osud národa, o jeho fyzickú existenciu. Isteže tu treba rozvážnu politiku, ktorá sa nedá zviest' nikým a ničím a ktorá vhodnými prostriedkami sleduje iba dobro rodiny a národa!

4. Nakoniec dovoľte mi ešte jednu krátku úvahu, spojenú s mravnou obrodou. Slovensko svojou polohou a historickým vývojom sa nachádza uprostred dvoch kresťanských tradícií, západnej alebo rímskej a východnej alebo byzantskej. Tieto dve navzájom sa doplňujúce vetvy a kultúry ešte dnes jestvujú a spolunažívajú na Slovensku ako kresťanská tradícia zviazaná viac so západom a ako východná, byzantská tradícia slovenských gréckokatolíkov. Ale aj povaha Slovákov je tak ^{uprostred medzi} trochú/racionalistickým západom a citovou intuíciou východu. Sme teda bez preháňania v srdci Európy, na križovatke jej hlavných dejinno-kultúrnych síl. A tak už sama cyrilometodská tradícia núti Slovákov, ako priamych dedičov, k rozmyšľaniu o ich mieste v terajšom a budúcom európskom dianí, pri stavbe Európy "s dvoma plúcami", ako ju prorocky nazval Ján Pavol II. ešte roku 1979 – 80 (ešte sa živo pamätám na tieto diskusie), alebo jediného spoločného "európskeho domu". Ak jestvuje nejaký "zmysel dejín", tak i terajší Slováci si musia nutne

položiť otázku o zmysle vlastných dejín. Vám sa už konkrétne natíska táto otázka na rôznych poliach. Jedno je isté: máme všetky dejinné predpoklady, aby sme ostali otvorení na Európu a na pozitívne hodnoty tak zo západu ako aj z východu, nechajúc stranou to, čo je úpadkové a negatívne a hľadajúc to, čo je hodnotné a osožné.

Ostaňte teda verní svojmu národu, spravodliví k národnostným menšinám vo vnútri, ale aj *otvorenými na Európu a na svet*. A nezabúdajte ani na Slovákov v zahraničí. My, Slováci v zahraničí a najmä Slováci okolo Ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme, sme nikdy neprijali urážlivý titul, čo nám uštedrili niekdajší mocipáni: "suchá ratolesť"! Nech Slovensko nie je nikdy viac macochou svojím synom v zahraničí!

Drahí krajanovia! Hľa, ako ja vidím vznešené poslanie vás, predstaviteľov všetkých obyvateľov Slovenska: Slovákov i národnostných menšín Maďarov, Rusínov, Ukrajincov, Rómov, keď vás dnes úctivo pozdravujem na tejto pôde. Mravná obnova sa začína nie u druhých, ale zmenou seba samého, zmenou vlastného postoja k bratom a sestrám v národe, k spoluobyvateľom, k iným národom, k ľudstvu. Táto obroda je výslednicou a nutnosťou zákonitostí slovenských dejín a ich duchovného, etického, náboženského i európskeho obsahu.

Ja verím v obrodné a plodné energie slovenského národa, ktoré sa môžu obnoviť pri prameňoch živej vody. Ako tvrdí odkaz Vajanského, prednesený v ťažkých dobách: "My nebojíme sa ani chvíľu o národného génia, čo by sme i všetci proti nemu hrešili", za podmienky – pridávam – že prevedieme tú najdôležitejšiu, najtichšiu revolúciu: zmenu vlastného srdca.

A keď si dnes s vďačnosťou pripomíname výročie návštevy nášho veľkého priateľa, pápeža Jána Pavla II. na Slovensku, dovoľte mi, aby som zakončil výzvou, ktorú nám všetkým

adresoval pri návšteve Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 8. novembra 1981, aby sme ostali verní cyrilometodskému dedičstvu, aby sme ho vždy hlbšie poznávali a uplatňovali "vo všetkých životných rozmeroch, so všetkými dôsledkami pre osobný a spoločenský život"; aby sme ho ochraňovali a zveľaďovali "v istote, že ono je základom vašej duchovnej veľkosti a skutočnej kultúrnej výšky vášho národa".

Slová, ktoré sú prorockou výzvou a z mojej strany tiež nádejou a každodennou modlitbou, do ktorej zahŕňam i vaše vznešené poslanie.